

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

П'ЯТА СЕКЦІЯ

СПРАВА «ЛЕВЧУК ПРОТИ УКРАЇНИ» (LEVCHUK v. UKRAINE)

(Заява № 17496/19)

РІШЕННЯ

Стаття 8 • Повага до приватного життя • Домашнє насильство • Позитивні зобов'язання щодо захисту • Відхилення позову жінки про виселення колишнього чоловіка • Нездатність національного суду провести всебічний аналіз ситуації та оцінити ризик майбутнього психологічного та фізичного насильства щодо заявниці та дітей • Ризик подальшого насильства у зв'язку з тривалим судовим провадженням (більше двох років на трьох рівнях юрисдикції) • Справедливого балансу не досягнуто

СТРАСБУРГ

3 вересня 2020 року

Рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Текст рішення може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Левчук проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої ввійшли:

Сіофра О'Лірі (Síofra O'Leary), *Голова*,
Габріеле Куцко-Штадльмаєр (Gabriele Kucsko-Stadlmayer),
Ганна Юдківська (Ganna Yudkivska),
Мартінш Мітс (Mārtiņš Mīts),
Летіф Гусейнов (Lətif Hüseynov),
Аня Зайберт-Фор (Anja Seibert-Fohr),
Маттіас Гіомар, *судді*,

та Віктор Соловейчик (Victor Soloveytschik), *заступник секретаря секції*,

Враховуючи та з огляду на:

заяву (№ 17496/19) проти України, подану до Суду відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод («Конвенція») громадянкою України, пані Іриною Миколаївною Левчук («заявниця»), 20 березня 2019 року;

рішення повідомити про заяву Уряд України (далі - «Уряд»);

рішення про надання пріоритету справі відповідно до правила 41 Регламенту Суду;

спостереження сторін;

Після обговорення за зачиненими дверима 30 червня 2020 року виносить таке рішення, що було ухвалено в той день:

ВСТУП

1. Справа стосується стверджуваних порушень статей 6, 8 та 13 Конвенції у зв'язку з відмовою в задоволенні позову про виселення, поданого заявницею проти її колишнього чоловіка, оскільки він неодноразово піддавав її психологічному та фізичному насильству в присутності їхніх неповнолітніх дітей.

ФАКТИ

2. Заявниця народилася в 1982 році та проживає в м. Рівне. Вона інвалід 3 групи¹ та живе на свою пенсію з інвалідності та виплат на утримання дітей. Їй було надано правову допомогу, і її представляла пані Н. А. Бухта, юрист, що практикує в Рівному.

3. Уряд представляв його Уповноважений, пан І. Ліщина.

4. Згідно з поданням сторін, факти у справі можна узагальнити, як описано нижче.

5. У 2002 році в заявниці народився син.

---

¹ Найменш важка група інвалідності згідно з національною класифікацією

6. 26 травня 2006 року заявниця одружилася з О. Л. Подружжя оселилось у квартирі у м. Рівне, якою О.Л. володів спільно з матір'ю.

7. У січні 2007 року в заявниці та О.Л. народилася трійня (три дівчинки).

8. У зв'язку з багатопліддям у лютому 2008 року Рівненська міська рада надала заявниці та О.Л. соціальне житло – квартиру, у якій вони могли проживати як соціально захищені особи, разом із трійнятами та сином заявниці.

9. За словами заявниці, її стосунки з О.Л. поступово погіршувалися, оскільки він зловживав алкоголем і під його впливом починав сварки, діймав та залякував її та дітей, а іноді вдавався до фізичного насильства щодо неї. Заявниця так боялася його неодноразових спалахів люті, що тікала на певний час до родичів чи знайомих.

10. 18 березня 2009 року Рівненське обласне бюро судово-медичної експертизи засвідчило, що в заявниці був зламаний ніс та крововиливи навколо очей. За словами заявниці, ці травми були наслідком однієї зі сварок з О.Л. З матеріалів справи випливає, що цей випадок не призвів до офіційного подальшого провадження.

11. 13 січня 2011 року знайомий заявниці, С.Л., подав скаргу до Рівненської поліції, у якій йшлося про те, що О.Л. вдарив заявницю під час сварки вдома. Поліція відмовилася порушувати кримінальну справу на тій підставі, що в діях О.Л. був відсутній *склад злочину*. Це рішення не було оскаржено.

12. У квітні 2015 року заявниця подала позов, скаржачись на те, що О.Л. не допомагав забезпечувати фінансові потреби своїх дітей.

13. У червні 2015 року Рівненський міський суд виніс рішення, яким встановив суму, яку О.Л. повинен сплатити заявниці як аліменти на дітей.

14. 10 червня 2015 року заявниця подала до поліції кримінальну скаргу, повідомивши, що близько 21:00 31 травня 2015 року О. Л. вдарив її ногою під час сварки вдома.

15. 11 червня 2015 року було порушено кримінальне провадження проти О. Л. відповідно до статті 125 Кримінального кодексу («КК») у зв'язку зі ствердженням нападом на заявницю.

16. 16 червня 2015 року Рівненське обласне бюро судово-медичної експертизи засвідчило, що в заявниці був підшкірний крововилив на правому стегні.

17. 23 вересня 2015 року шлюб між заявницею та О. Л. було розірвано. Опіку над усіма дітьми було присвоєно заявниці. Після розлучення всі члени сім'ї та О. Л. залишилися проживати в тій самій квартирі.

18. 16 жовтня 2015 року Рівненська поліція відкрила кримінальне провадження, розпочате проти О. Л. у червні, оскільки заявниця відкликала свою скаргу. У відповідному рішенні зазначалося, що, хоча

з'ясувалось, що поведінка О. Л. підпадає під дію статті 125 КК, з огляду на рішення заявниці як потерпілої сторони не продовжувати розгляд її скарги, матеріали справи будуть направлені до іншого відділення поліції для ухвалення рішення про те, чи повинен О. Л. бути притягнений до відповідальності за адміністративне правопорушення. Схоже, що подальшого рішення щодо цього випадку не було ухвалено.

19. 11 листопада 2015 року заявниця поскаржилася до Рівненської поліції, що О. Л. не платить аліменти на дітей. Вона пред'явила довідку з Державної виконавчої служби про те, що О. Л. мав заборгованість щодо цих виплат за сім місяців. Вона стверджувала, що хоч О. Л. був офіційно безробітним, насправді він регулярно виконував різні випадкові роботи та приховував свої доходи. Того ж дня за цим фактом було порушено кримінальне провадження.

20. Під час допиту в поліції (у грудні 2015 року) О. Л. визнав, що не сплачував аліменти на дітей. Він пояснив, що не міг здійснити належні виплати, оскільки був безробітним і не мав доходу. Він запевнив поліцію, що оплатить заборгованість, щойно знайде джерело доходу й отримає необхідні засоби. Згодом провадження проти О. Л. було закрито або скасовано.

21. 23 листопада 2015 року та 2 лютого 2016 року заявниця зверталася до поліції зі скаргами про те, що О. Л. переслідував її та неналежно повадився з нею вдома. У відповідь представники поліції відвідали помешкання заявниці та О. Л. і провели профілактичні бесіди.

22. 23 лютого 2016 року заявниця зателефонувала в поліцію та поскаржилася, що О. Л. повадився агресивно в стані алкогольного сп'яніння.

23. 12 березня 2016 року заявниця знову зателефонувала в поліцію, поскаржившись, що чоловік тероризував її. Цей дзвінок викликав чергову перевірку поліції та ще одне усне попередження для О. Л., про що йдеться у звіті поліції від 16 березня 2016 року.

24. 18 березня 2016 року начальник Рівненської міліції вирішив, що дії О. Л., вчинені 23 лютого 2016 року (образи та погрози заявниці, а також шматування ковдри ножем), можна віднести до категорії психологічного насильства. Він висунув обвинувачення проти О. Л. у вчиненні адміністративного правопорушення, а саме домашнього насильства, за статтею 173-2 Кодексу про адміністративні правопорушення (далі – КпАП) та передав справу до Рівненського міського суду. Схоже, що подальшого рішення стосовно цього звинувачення поліції не було ухвалено.

25. 14 березня 2016 року заявниця поскаржилась у Рівненський міський центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді («служба соціальної допомоги сім'ям») на те, що її чоловік часто жорстоко

поводився з нею у стані алкогольного сп'яніння, і попросила допомогти в пошуку ефективного рішення.

26. У період з 14 по 22 березня 2016 року група людей зі служби соціальної допомоги сім'ям провела оцінку потреб сім'ї заявниці, під час якої вони відвідали її квартиру та опитали трійню. Згідно з опитуванням одна з дівчат заявила, що любить обох своїх батьків, проте дуже хвилюється, коли батько приходить додому п'яним і вступає у конфлікт із мамою. Інша дівчина заявила, що не поважає свого батька й ненавидить, коли він приходить додому п'яним. Третя дівчина заявила, що любить свою матір, і намагалася уникати розмов про батька. Згідно з подальшими даними, соціальні працівники не змогли опитати О. Л., оскільки його не було вдома під час їх візитів. Спроби влаштувати з ним окрему зустріч зазнали невдачі, оскільки він або не брав слухавку, або відмовлявся зустрічатися із соціальними працівниками, аргументуючи це тим, що дуже зайнятий на роботі. У результаті оцінки, соціальна служба склала звіт, у якому вказала, що діти, загалом, були забезпечені умовами, необхідними для їх виховання. Однак їхній батько нехтував своїми батьківськими обов'язками та жорстоко поведився з матір'ю, залякуючи та пригнічуючи дітей. Заявниці було запропоновано консультаційну допомогу, від якої вона тоді відмовилась.

27. 24 березня 2016 року соціальна служба попросила поліцію прослідкувати за ситуацією в сім'ї заявниці, зокрема через профілактичну бесіду з О. Л., і встановити, чи є підстави для притягнення його до відповідальності за домашнє насильство.

28. 5 квітня 2016 року інспектор поліції, якому було доручено це завдання, повідомив, що йому не вдалося зв'язатися з О. Л. та призначити зустріч.

29. У квітні 2016 року працівники початкової школи, у якій навчалась трійня, – директор, шкільний психолог та класний керівник дівчат, повідомили соціальній службі, що загалом, дівчата добре інтегрувались у шкільне та соціальне життя. Однак їхнє домашнє середовище було пригнічуючим. Дівчата повідомляли, що їхні батьки часто сварилися. У них були добрі та довірливі стосунки з матір'ю та родичами по материнській лінії. Щодо свого батька вони повідомили, що їм важко йому довіряти, і вони вважають, що він часто мало звертає увагу на питання, що їх стосуються. Вони регулярно бачили його в стані алкогольного сп'яніння, боялися його зовнішнього вигляду та непередбачуваної, а часом і жорстокої поведінки. Працівникам не було відомо про будь-які випадки фізичного жорстокого поводження з дівчатами з боку батька. Однак вони вважали, що поєднання його байдужого ставлення та спалахів агресії до матері призвело до того, що дівчата стали постраждалими від «психологічного жорстокого поводження».

30. 13 квітня 2016 року заявниця подала нову скаргу в поліцію, стверджуючи, що близько 22:00 того дня в О. Л. був новий спалах агресії: він лаяв її, погрожував і штовхав.

31. 18 квітня 2016 року Рівненське обласне бюро судово-медичної експертизи засвідчило, що в заявниці були крововиливи на правому зап'ясті, руці та нозі, а також розтягнення апоневрозу на правій ступні.

32. 5 липня 2016 року Рівненський міський суд визнав О. Л. винним у скоєнні домашнього насильства, яке мале місце 13 квітня 2016 року, за статтею 173–2 КпАП. О. Л., який брав участь у судовому засіданні, визнав свою провину в цьому правопорушенні. Суд також вирішив, що О. Л. можна звільнити від офіційної відповідальності за вчинення домашнього насильства та виголосити лише усне попередження з огляду на прохання заявниці, оскільки сторони вже владнали свої протиріччя.

33. Водночас, 22 червня 2016 року заявниця порушила цивільне провадження в Рівненському міському суді, вимагаючи виселити О. Л. з їхньої квартири. Посилаючись на статтю 116 Житлового кодексу, вона стверджувала, що проживання з ним неможливе, оскільки він систематично зловживав алкоголем, жорстоко поведився, погрожував і залякував її та дітей, не поважав їхні інтереси та мав спалахи агресії. Подальше проживання з ним означало б, що вона та її діти, які були неповнолітніми, піддавалися б постійному ризику психологічних знущань та фізичного насильства. Заявниця також стверджувала, що якщо виселити О. Л., він не опиниться в скрутному становищі, оскільки він разом із матір'ю спільно володіли квартирою в цьому ж місті.

34. Під час слухань щодо вимоги про виселення трое свідків (сестра заявниці та двоє друзів), допитані судом, підтвердили версію подій заявниці та засвідчили, що О. Л. зловживав алкоголем та жорстоко поведився зі своєю колишньою дружиною та дітьми. Натомість ще три свідки (брат О. Л. та двоє людей, які були його друзями, або родичами) вважали, що сварки провокувала заявниця, яка хотіла позбутися О. Л., щоб отримати повний контроль над квартирою. Ці свідки також стверджували, що О. Л. дбав про дітей і був добрим батьком.

35. На підтримку своєї справи О. Л. також подав дві характеристики. Перша – від органу управління будинку, у якому розташована належна йому та заявниці квартира. Ця характеристика вказувала на те, що проти нього не подавали скарги жодні мешканці будинку. Друга була від товариства з обмеженою відповідальністю під назвою Р., у якій було вказано, що О. Л., одного з їх незалежних підрядників, високо цінували як старанного будівельника та хорошого члена команди.

36. Заявниця представила документи, що стосуються всіх її попередніх скарг щодо знущання та насильства, а також нову довідку з Державної виконавчої служби, у якій вказано, що О. Л. на той час мав заборгованість щодо виплат на утримання дітей за вісімнадцять місяців.

37. 4 квітня 2017 року Рівненський міський суд задовольнив позов заявниці та наказав виселити О. Л. У своєму рішенні суд зазначив, зокрема, таке:

«... Суд, заслухавши [сторін і їхніх представників], [і] свідків ..., [і] дослідивши письмові свідчення, дійшов таких [висновків]:

...

... відповідач зловживає алкоголем, постійно влаштовує скандали та провокує сварки [та] залякує [заявницю] в присутності дітей. [Відповідач] поводить себе агресивно, [і] погрожує заявниці фізичним насильством. [Позивачка] разом зі своїми неповнолітніми дітьми іноді була змушена ночувати у своїх знайомих, оскільки боялася залишатися вдома з відповідачем. Заявниця неодноразово зверталася до правоохоронних органів для захисту своїх прав і прав її неповнолітніх дітей. ... До відповідача було застосовано ... заходи з метою виправлення його поведінки у формі профілактичних розмов і попереджень щодо неприпустимості вчинення домашнього насильства, а рішенням Рівненського міського суду від 5 липня 2016 року [його] визнано винним в адміністративному правопорушенні згідно зі статтею 173–2 [КпАП]. Відповідач також був притягнутий до відповідальності за статтею 125 [КК] за вчинення кримінального правопорушення, а саме за завдання позивачці легких тілесних ушкоджень.

Вказані вище заходи для виправлення поведінки [відповідача] не дали бажаного результату...»

38. О. Л. подав апеляцію. Він стверджував, що аргументи заявниці мали на меті розлучити його з дітьми й отримати фінансову вигоду з квартири. З цієї ж причини заявниця перебільшувала ситуацію й подавала докучливі заяви зі звинуваченнями, не підтвердженими доказами. Крім того, стаття 116 Житлового кодексу передбачає виселення мешканця, чиї неправомірні дії були систематичними, якщо менш суворі заходи щодо цього мешканця виявились неефективними. У його справі не було доказів систематичного неналежного поведіння, і кілька свідків дали покази на його користь. Хоча час від часу відбувались сварки, всі докази проти нього стосувалися 2011 або 2015–2016 років. Нових доказів будь-яких випадків домашнього насильства між ним і його колишньою дружиною не було надано. Стосовно квартири, якою він володів, то в цій квартирі проживала його мати та сім'я його брата, тому для нього в ній не було місця.

39. 14 червня 2017 року Апеляційний суд Рівненської області скасував рішення міського суду та відхилив позов заявниці, встановивши, що немає підстав для застосування такого радикального заходу, як виселення, та що умови, передбачені статтею 116

Житлового кодексу, не було виконано. Відповідна частина ухвали суду звучить так:

«З матеріалів справи видно, що заявниця багато разів викликала поліцію на домашню адресу та звинувачувала відповідача у вчиненні протиправних дій щодо неї та членів її сім'ї; однак не було продемонстровано, що [О. Л.] систематично порушував правила спільного проживання і був визнаний відповідальним [з цього приводу].

...

Саме по собі звернення до компетентних органів зі скаргами на порушення правил спільного проживання без застосування цими органами влади заходів щодо виправлення поведінки відповідної [винної] сторони не є підставою для виселення.

Оцінивши кожний доказ окремо та спільно, колегія суддів дійшла висновку, що докази, надані сторонами, свідчать про існування ворожих конфліктних відносин між колишнім подружжям.

За таких обставин колегія суддів вважає, що підстав для застосування такого крайнього заходу, як виселення, щодо відповідача недостатньо. Водночас колегія суддів вважає за необхідне попередити [О. Л.] про те, що йому потрібно змінити своє ставлення до правил спільного проживання з членами своєї сім'ї [після розлучення]. ...»

40. Заявниця подала касаційну скаргу. Зокрема, вона стверджувала, що О. Л. вже був визнаний винним у домашньому насильстві в адміністративному провадженні та був притягнутий до відповідальності за статтею 125 КК за кримінальне правопорушення, а саме за напад на неї. Вона стверджувала, що О. Л. не виправив своєї поведінки чи ставлення, і проживання з ним піддавало її та дітей значному ризику знущання та насильства. Вона також нагадала, що в нього є ще одне житло.

41. 20 серпня 2018 року Верховний суд відхилив апеляційну скаргу заявниці, схваливши висновки Апеляційного суду.

42. 11 жовтня 2018 року це рішення було надіслано заявниці поштою.

43. 28 травня 2019 року заявниці, О. Л., їх донькам та сину заявниці було надано право власності на квартиру за національним законодавством, що дозволяє соціально захищеним особам набувати права власності на своє помешкання.

44. Станом на сьогодні всі вони досі проживають у квартирі.

45. У грудні 2019 року заявниця подала нову кримінальну скаргу на О. Л. щодо подальших сплесків жорстокості.

46. 26 листопада 2019 року заявниця також розпочала провадження про позбавлення О. Л. батьківських прав щодо трійнят, стверджуючи, що він систематично нехтував їхніми потребами й уникав сплати аліментів на дітей. Наразі ці провадження тривають.

ВІДПОВІДНА НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА

I. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ПРАВО

A. Кримінальний кодекс (2002)

47. Стаття 125 Кодексу в частині, що стосується питання, яке розглядається, передбачає:

Стаття 125. Умисне легке тілесне ушкодження

«1. Умисне легке тілесне ушкодження карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк до двохсот годин, або виправними роботами на строк до одного року...»

B. Кодекс України про адміністративні правопорушення (1984)

48. Відповідне положення Кодексу, стаття 173–2 у попередній редакції, звучить так:

Стаття 173–2. Вчинення насильства в сім'ї, невиконання захисного припису або непроходження корекційної програми

«

Вчинення насильства в сім'ї, тобто умисне вчинення будь-яких дій фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування фізичного насильства, що не завдало фізичного болю і не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого, а так само невиконання захисного припису особою, стосовно якої він винесений, непроходження корекційної програми особою, яка вчинила насильство в сім'ї, -

C. тягнуть за собою громадські роботи на строк від тридцяти до сорока годин або адміністративний арешт на строк до семи діб. Житловий кодекс (1983)

49. Стаття 116 Кодексу в частині, що стосується питання, яке розглядається, говорить:

Стаття 116. Виселення без надання ... іншого житлового приміщення

«Якщо наймач, члени його сім'ї або інші особи, які проживають разом з ним... систематично... порушують правила ...співжиття, роблять неможливим для інших [людей у помешканні] проживання з ними в одній квартирі чи в одному будинку, а заходи запобігання і громадського впливу виявились

безрезультатними, виселення винних на вимогу ... заінтересованих осіб провадиться без надання іншого житлового приміщення...»

D. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (№ 2229-VIII від 7 грудня 2017 року; «Закон про домашнє насильство»)

50. Закон про домашнє насильство від 2017 року набрав чинності 7 січня 2018 року, замінивши попередній Закон «Про попередження насильства в сім'ї» (2001). Відповідно до розділу 5 Закону, цілі державної політики щодо запобігання та протидії домашньому насильству були визначені таким чином:

«1. Державна політика у сфері запобігання та протидії домашньому насильству спрямована на забезпечення комплексного інтегрованого підходу до подолання домашнього насильства, надання всебічної допомоги постраждалим особам та утвердження ненасильницького характеру приватних стосунків.

2. Основними напрямками реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству є:

1) запобігання домашньому насильству;

2) ефективне реагування на факти домашнього насильства шляхом запровадження механізму взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

3) надання допомоги та захисту постраждалим особам, забезпечення відшкодування шкоди, завданої домашнім насильством;

4) належне розслідування фактів домашнього насильства, притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності та зміна їхньої поведінки».

51. Закон передбачає, *серед іншого*, створення Єдиний державний реєстр випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі (стаття 16) та низку «спеціальних заходів протидії з домашньому насильству» для розгляду скарг постраждалих. Ці заходи включали, зокрема, терміновий заборонний припис; обмежувальний припис; взяття на профілактичний облік кривдника; та направлення кривдника на проходження програми для кривдників (статті 24–28).

E. Постанова №2 від 12 квітня 1985 р. Пленуму Верховного Суду України про деякі питання, що виникли в практиці застосування судами Житлового кодексу України

52. Постанова, в частині, що стосується питання, яке розглядається, говорить таке:

«17. При вирішенні справ про виселення на підставі ст. 116 [ЖК] осіб, які систематично порушують правила співжиття і роблять неможливим для інших проживання з ними в одній квартирі або будинку, слід виходити з того, що при

триваючій антигромадській поведінці виселення винного може статися і при повторному порушенні, якщо раніше вжиті заходи *попередження* або громадського впливу не дали позитивних результатів. [Маються на увазі]..., зокрема, заходи попередження, що застосовуються судами, прокурорами, органами внутрішніх справ, [або] адміністративними комісіями виконкомів, а також заходи громадського впливу, вжиті на зборах жильців будинку чи членів ЖБК, ... й іншими громадськими організаціями за місцем роботи або проживання відповідача (незалежно від прямих вказівок з приводу можливого виселення). ...»

Г. Відповідна національна судова практика щодо обмежувальних приписів

1. Постанова Верховного Суду України від 4 грудня 2019 року в справі №607/10122/19

53. У своїй постанові щодо згаданої справи Верховний суд зазначив, зокрема, таке:

«У квітні 2019 року [заявниця] звернулася до суду із заявою про видачу обмежувального припису стосовно [її колишнього чоловіка]. ... [Вона] зазначила, що [відповідач] протягом тривалого часу застосовує до неї та її неповнолітньої дитини психологічне [та] фізичне насильство, що виявляється у постійних погрозах, залякуванні, цькуванні, застосовує фізичну силу, а також вчиняє перешкоди у користуванні зазначеним житлом [кімната гуртожитку, в якій вони всі троє проживали].

... [заявниця] просила видати обмежувальний припис стосовно [відповідача] строком на шість місяців... зокрема, щодо усунення перешкод, які чиняться ним [заявниці та неповнолітньому сину заявниці], заборона йому перебувати [чи проживати]... у вказаній кімнаті.

...

Суди під час вирішення такої заяви мають надавати оцінку всім обставинам та доказам у справі, вирішувати питання про дотримання прав та інтересів дітей і батьків, а також забезпечити недопущення необґрунтованого обмеження одного із батьків у реалізації своїх прав відносно дітей у разі безпідставності та недоведеності вимог заяви іншого з батьків.

...

У справі, що переглядається, встановлено, що між [заявницею] та [відповідачем] існують неприяні відносини, часто виникають конфліктні ситуації з приводу проживання та користування кімнатою в гуртожитку...

[Відповідач] визнав, що він не має наміру допускати свою колишню дружину ... та їх неповнолітнього сина до користування кімнатою ...

Установивши вказані обставини, суд першої інстанції, з висновками якого погодився суд апеляційної інстанції, дійшов правильного висновку про наявність правових підстав для видачі обмежувального припису щодо усунення [відповідачем] перешкод заявниці та неповнолітньому сину у користуванні житлом, а також речами побутового вжитку, які знаходяться в спірній кімнаті. Також суди попередніх інстанцій дійшли правильного висновку про відсутність підстав для ... у вигляді заборони [відповідачу] перебувати в місці проживання

(перебування) в кімнаті ..., оскільки [заявниця] не надала беззаперечних доказів на підтвердження вчинення відповідачем домашнього насильства...»

2. *Постанова Верховного Суду України від 28 квітня 2020 року у справі № 754/11171/19*

54. У своїй постанові щодо згаданої справи Верховний суд зазначив, зокрема, таке:

«У липні 2019 року [заявниця] звернулася до суду із заявою про видачу обмежувального припису щодо [її колишнього чоловіка] у зв'язку з тим, що останній систематично вчиняє насильницькі дії відносно неї та дітей, морально її принижує. Ці діяння мають характер мордувань і поєднані з фізичним, психологічним та сексуальним насильством.

...

При вирішенні питання щодо застосування такого заходу суд на підставі установлених обставин ... має оцінити пропорційність втручання у права і свободи особи враховуючи, що ці заходи пов'язані з протиправною поведінкою такої особи [кривдника].

Тому висновок судів [нижчої інстанції] про неможливість задоволення вимог постраждалої щодо ... тимчасового обмеження прав [відповідача] на користування квартирою, право спільної власності на яку належить відповідачу, є помилковим, оскільки позбавляє заявницю гарантій ..., які передбачені Законом про домашнє насильство.

У цій справі суди [нижчої інстанції] ...зробили висновок, що існує високий рівень вірогідності [повторного вчинення домашнього насильства] ...

За таких обставин колегія суддів ... вважає, що вимоги [заявниці] ... щодо заборони [заявнику] перебувати ... у квартирі ... [та] заборони йому наблизитися на визначену відстань до 2 км до [квартири], підлягають задоволенню...»

II. ВІДПОВІДНІ МІЖНАРОДНІ ДОКУМЕНТИ

55. Короткий виклад відповідних міжнародних матеріалів можна знайти в справі «Володіна проти Росії» (*Volodina v. Russia*), №41261/17, пп. 51–60, від 9 липня 2019 року).

56. У своїй Рекомендації Rec(2002)5 від 30 квітня 2002 року про захист жінок від насильства Комітет міністрів Ради Європи зазначив, *серед іншого*, що держави-члени повинні запроваджувати, розробляти та/або вдосконалювати, де це необхідно, національну політику проти насильства на основі: максимальної безпеки та захисту жертв, підтримки та допомоги, коригування кримінального та цивільного законодавства, підвищення обізнаності громадськості, навчання фахівців, які стикаються з насильством щодо жінок, а також його запобігання.

57. Стосовно насильства в сім'ї Комітет міністрів рекомендував державам-членам класифікувати всі форми насильства в сім'ї як кримінальні злочини та передбачити можливість заходів, *зокрема*:

давати можливість судовій владі вживати тимчасових заходів, спрямованих на захист жертв; заборонити зловмиснику контактувати, спілкуватися з жертвою або наближатися до неї, проживати у визначених районах або перебувати в них; карати за всі порушення заходів, накладених на кривдника; встановити обов'язковий робочий протокол для поліції та медичних і соціальних служб.

III. МАТЕРІАЛИ СТОСОВНО НАСИЛЬСТВА ЩОДО ЖІНОК В УКРАЇНІ

58. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) була підписана Україною 7 листопада 2011 року, та досі не ратифікована. 4 листопада 2017 року пан Н. Мужнекс (Muiznieks), Комісар Ради Європи з прав людини, звернувся з листом до пана А. Парубія, спікера українського парламенту, закликаючи посприяти процесу ратифікації Стамбульської конвенції. У листі, зокрема, йдеться про таке:

«Під час своїх візитів до країни мені висловили кілька заперечень та хибні уявлення про Конвенцію. Ці аргументи можна узагальнити та протиставити їм наведене нижче.

Заперечення щодо використання слова «гендер» за його передбачувані «ідеологічні» значення. Поняття «гендер» чітко визначено у Конвенції, де зазначається, що, хоча поняття «стать» стосується біологічних ознак, які характеризують людей (як жінок і чоловіків), гендер «означає соціально сформовані ролі, поведінку, дії та властивості, які суспільство вважає притаманними жінкам і чоловікам». Це визначення також використовує Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок та інші органи ООН. Це значення також дотичне до визначення «гендерні стереотипи».

- Деякі критики визнають, що насильство стосовно жінок є проблемою, і бажають унеможливити оспорювання владою традиційних гендерних ролей та стереотипів через культурно-зумовлене твердження про те, що чоловіки та жінки мають відігравати різні ролі як у суспільному житті, так і в сім'ї. Цей підхід обмежує жінок стереотипною роллю матері, суть якої зводиться до народження дітей і турботи про них у домашніх умовах.

- Інші пішли ще далі, стверджуючи, що Стамбульську конвенцію не потрібно ратифікувати, оскільки це поставить під загрозу суспільство з традиційними сім'ями. Я хотів би запевнити всіх у відсутності такої небезпеки, тому що всі заходи, передбачені Стамбульською конвенцією, посилюють сімейні основи та зв'язки, тим самим запобігаючи основній причині руйнування сімей, тобто насильству, і долаючи її.

- Ще одне критичне зауваження щодо Конвенції стосується начебто її «необґрунтованої» уваги до жінок, тоді як і чоловіки також можуть бути жертвами насильства. Проте дані, зібрані в різних країнах-членах Ради Європи, зокрема в Україні, вказують на те, що в переважній більшості випадків домашнього насильства саме жінки є об'єктами насильства з боку чоловіків. Загалом, як показують численні дослідження, жінки та дівчата перебувають у

«ЛЕВЧУК ПРОТИ УКРАЇНИ»

зоні підвищеного ризику гендерно-зумовленого насильства на відміну від чоловіків, а також те, що спрямоване проти жінок насильство залишається широко поширеним явищем. Варто також наголосити, що згідно зі Стамбульською конвенцією, як чоловіки, так і діти можуть також бути жертвами домашнього насильства, і це теж потрібно враховувати.

Стамбульська конвенція спрямована на викорінення насильства стосовно жінок та домашнього насильства, тим самим передбачаючи створення комплексної системи ефективної боротьби з такими явищами. Якщо кожен буде поважати основоположні права на життя, безпеку, свободу, гідність, фізичну та духовну недоторканість, від усіх цих заходів отримають зиск як окремі жертви, так і сім'ї та суспільство в цілому.

Я був би вдячний за доведення суті мого листа до відома всіх депутатів Верховної Ради України, і я з нетерпінням очікую інформації про стан ратифікації документа».

59. У березні 2017 року у своїх Заключних зауваженнях до восьмої періодичної доповіді України Комітет ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок (CEDAW) зазначив, зокрема, таке:

«26. Комітет як і раніше стурбований збереженням в політичному дискурсі, ЗМІ та в суспільстві глибоко укорінених патріархальних поглядів і дискримінаційних стереотипів щодо ролі та обов'язків жінок та чоловіків в сім'ї, які увічнюють підлегле становище жінок в сім'ї і суспільстві, що, зокрема, відображається на виборі жінок в сфері освіти і професійної діяльності, виражається їх обмеженою участю в політичному і громадському житті, їх нерівною участю на ринку праці і нерівним становищем в сімейних відносинах. Комітет нагадує, що такі дискримінаційні стереотипи є також ключовими причинами насильства по відношенню до жінок, і висловлює стурбованість у зв'язку з тим, що до теперішнього часу держава-учасниця не вживала постійних заходів для зміни або усунення дискримінаційних стереотипів і негативних традиційних підходів.

...

29. Посилаючись на свою загальну Рекомендацію №19 (1992) про насильство по відношенню до жінок, Комітет рекомендує державі-учасниці:

(а) ... прискорити ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання та боротьбу з насильством щодо жінок та насильством у сім'ї [Стамбульська конвенція];

(б) Прийняти всеосяжні заходи щодо запобігання та боротьби з насильством щодо жінок та дівчат і забезпечити, щоб винні притягувалися до відповідальності і несли належне покарання; ...»

60. Згідно з дослідженням щодо насильства над жінками в Україні, проведеним під керівництвом *ОБСЄ (2018 р.)*, більшість опитаних жінок стурбовані цією проблемою, зокрема 64% з них кажуть, що це поширене явище. Деякі ключові висновки та рекомендації Дослідження були такими:

«...Рівень насильства над жінками (VAW) дуже високий, однак жінки однаково неохоче повідомляють про нього або шукають допомоги.

В Україні більш ніж чверть жінок (26%) зазнала фізичного й/або сексуального насильства з боку нинішнього або попереднього партнера. Дві третини жінок (65%) пережили психологічне насильство з боку інтимного партнера, що значно перевищує відповідний середній показник ЄС (43%) і вище за показник будь-якої його країни. Проте лише 7% жінок, що постраждали від насильства з боку нинішнього партнера, і 12% жінок, постраждалих від насильства з боку попереднього партнера, повідомили про такі випадки в поліцію. Зважаючи на те, що 52% жінок, постраждалих від насильства з боку інтимного партнера, отримали фізичні наслідки від пережитого ними найсерйознішого інциденту насильства, то ймовірно, що про більш жорстокі форми насильства не завжди повідомляють.

Учасниці якісного дослідження вважали психологічне насильство нормальним явищем, також 26% жінок вважали домашнє насильство особистою справою. Експерти, з якими проводилося обговорення в рамках цього дослідження, зазначили, що існує колективна толерантність до насильства, а жінки, які брали участь у дослідженні, зауважили, що почуття сорому стає перешкодою, щоб повідомити про насильство. Щодо насильства з боку нинішнього партнера, то більше ніж чотири жінки з п'яти (81%), які вказали про пережитий випадок найсерйознішого інциденту, не зверталися до поліції або будь-якої іншої організації. Така сама ситуація і з жінками, які постраждали від насильства з боку попереднього партнера або іншої, ніж партнер, особи (67% і 52% відповідно)».

61. *Державна політика Міністерства внутрішніх справ Великої Британії та Інформаційна записка щодо України стосовно гендерно-зумовленого насильства* (травень 2018 р.) містила, зокрема, таку інформацію:

«4.2.3. ... Катерина Левченко, президент ГО «Ла Страда – Україна», представила статистичні дані, зібрані в результаті опитування працівників органів поліції та прокуратури, аналізу судових рішень у справах про насильство щодо жінок та домашнє насильство. 10% прокурорів, 11% суддів, 12% працівників поліції виправдовують деякі випадки насильства в сім'ї. 39% працівників системи кримінального судочинства вважають домашнє насильство особистою справою, а 60% звинувачують у сексуальному насильстві постраждалих.

Під час судового розгляду справ про домашнє насильство 77% прокурорів, 81% працівників поліції та 84% суддів вважають примирення [між] партнерами та збереження сім'ї ... пріоритетно важливим, при цьому насильство недооцінюють та розглядають як незначну суперечку.

Суди часто розглядають справи про насильство з формальної точки зору. Моніторинг 77 слухань показав, що середня тривалість засідань становить від 4 до 23 хвилин. Кривдники не відвідують слухання. Лише кожний 6-ий кривдник з'являється у суді. Часто це закінчується скасуванням слухань».

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

62. Заявниця скаржилася, що відмова національних судів видати наказ про виселення О. Л. піддала її та дітей постійному ризику знущання та насильства. Вона посилалася на статтю 8 Конвенції, яка в частині, що стосується цього питання, говорить:

«1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. ...»

A. Критерії прийнятності

63. Уряд не заперечував щодо прийнятності цієї скарги.

64. Суд зазначає, що ця скарга не є ані явно необґрунтованою, ані неприйнятною з будь-яких інших підстав, перелічених у статті 35 Конвенції. Тому вона має бути оголошена прийнятною.

B. Суть справи

1. Подання сторін

(a) Заявниця

(i) Інформація щодо гендерно-зумовленого насильства в Україні

65. Заявниця стверджувала, що проблема домашнього насильства дуже поширена в українському суспільстві, яке демонструє високу толерантність до цього явища.

66. Вона зауважила, що згідно з дослідженням 2014 року, проведеним аналітиками GfK на запит Фонду ООН у галузі народонаселення (UNFPA), кожна п'ята українська жінка у віці від п'ятнадцяти до сорока дев'яти років (19%) зазнала фізичного насильства з того часу, як їй виповнилося п'ятнадцять років. Приблизно половина жертв фізичного насильства, а саме 9%, зазнавали фізичного насильства щонайменше один раз за останні дванадцять місяців, що передували дослідженню.

67. За даними прес-центру Національної поліції, у 2018 році українська поліція отримала від жінок 89,5 тис. скарг про домашнє насильство.

68. Згідно з Єдиним державним реєстром судових рішень у період між січнем і серпнем 2019 року було винесено ухвали у п'ятдесяти восьми кримінальних справах про домашнє насильство. У двадцяти трьох із цих справ суди затвердили угоду про примирення між постраждалими та обвинуваченими. У тридцяти п'яти справах, що залишились, суди винесли рішення по суті, призначивши такі

покарання: ув'язнення (дві справи); умовне звільнення (п'ять справ); обмеження свободи або короткочасне затримання (сім справ); громадські роботи (двадцять справ). На практиці в більшості справах кривднику дозволяли «відбувати покарання» вдома, де він мав можливість тісного контакту з постраждалою, яка залишалася під загрозою подальшого насильства.

(ii) Подання щодо особистої ситуації заявниці

69. Заявниця стверджувала, що вона сама переживала спалахи люті О. Л. та скандали за його участю в стані алкогольного сп'яніння протягом багатьох років, перш ніж вирішити вимагати його виселення, і лише після того, як попередження й інші заходи, вжиті органами влади у відповідь на окремі випадки, не дали відчутних результатів. Вона зауважила, що в деяких випадках відкликала свої скарги на О. Л. під тиском; органи влади не хотіли розслідувати їх і переконували її, що в її власних інтересах помиритися з колишнім чоловіком та закрити справу.

70. Однак оскільки акти насильства продовжувалися, врешті-решт заявниця була змушена подати заяву про виселення О. Л., адже це був єдиний ефективний спосіб захисту безпеки та прав її та дітей. Заявниця стверджувала, що у її справі національні суди не досягли справедливого балансу між інтересами її та дітей з одного боку, та інтересами її колишнього чоловіка з іншого. Зокрема, суди застосували надмірно формальний підхід до визначення систематичності неправомірних дій О. Л., а також не врахували важливість попереджень та інших заходів, призначених владою для боротьби з його спалахами люті. Також вони не брали до уваги той факт, що О. Л. був співвласником іншого житла, а вона була жінкою-інвалідом та одинокою матір'ю, яка має одноосібне право на опіку над чотирма дітьми. Заявниця наголосила, що квартира, яка була предметом спору, фактично була надана муніципальними органами влади в першу чергу на благо дітей, і в її справі зростання дітей у безпечному та захищеному середовищі було першочерговим.

71. Далі заявниця зазначила, що вона вдячна муніципальній владі за те, що вона та діти отримали можливість стати власниками згаданої вище квартири у 2019 році. Однак вона погодилася ділити право власності з О. Л. не з власної волі. Оскільки її заяву про виселення не було задоволено, і він залишався законним мешканцем квартири, згідно із законом, не було можливості отримати право власності на квартиру без його участі.

72. Заявниця також стверджувала, що їй було потрібно близько двох років, щоб аргументувати свою вимогу про виселення перед національними судами. Кінцеве відхилення цієї вимоги після таких великих зусиль з її боку породило в О. Л. відчуття повної безкарності

та піддало її та дітей ще більшому ризику повторних психологічних знущань і загрози фізичних нападів. У зв'язку з цим заявниця зазначила, що врешті-решт вона була змушена подати проти нього нову кримінальну скаргу та ініціювати провадження щодо позбавлення його батьківських прав. Це провадження тривало на той час, коли вона подала свої зауваження.

(б) Уряд

73. Уряд стверджував, що стосовно заявниці не було порушено позитивне зобов'язання, передбачене статтею 8. Уряд вважав, що національна влада вжила всіх необхідних заходів, щоб захистити її та дітей від домашнього насильства.

74. Зокрема, поліція та соціальні служби оперативно відреагували на її скарги про спалахи люті О. Л., ініціювавши провадження, надавши попередження та запропонувавши консультативну допомогу. Уряд зауважив, що сама заявниця не скаржилася Суду на реакцію цих органів влади на її заяви про домашнє насильство, що, на його думку, означало її визнання того, що ця реакція дійсно була ефективною. Ба більше, сама заявниця неодноразово просила звільнити О. Л. від відповідальності, відкликала свої скарги та відхилила пропозицію про психологічну допомогу, у такий спосіб перешкоджаючи компетентним органам здійснювати свої обмежувальні повноваження.

75. У будь-якому випадку, навіть припустивши, що попри зазначене вище, у держави також було позитивне зобов'язання застосувати цивільно-правовий засіб судового захисту, і це зобов'язання було належним чином виконано. Стаття 116 Житлового кодексу, на підставі якої заявниця подала вимогу про виселення О. Л., загалом була належним засобом правового захисту у її справі. Заявниця не перемогла в національному провадженні, оскільки вона не побудувала свою справу на фактах. Зокрема, вона не продемонструвала провини О. Л. у постійних та непоправних, неправомірних діях такої тяжкості, що для неї було неможливо жити в одній квартирі з ним. Отже, вона не виконала умов, встановлених законом для запуску механізму виселення, і Апеляційний суд правильно збалансував інтерес заявниці у виселенні О. Л. та його зацікавленість у подальшому проживанні у своєму домі.

76. Уряд також зазначив, що після закінчення провадження про виселення заявниця, О. Л. та їхні діти подали спільний запит до місцевих органів влади про присвоєння права власності на квартиру, що була предметом спору. На думку уряду, співпраця заявниці та О. Л. у цьому питанні продемонструвала ще один доказ того, що їхнє спільне життя не було об'єктивно нестерпним.

2. Оцінка Суду

77. Суд перш за все зазначає, що, як зауважив Уряд, заявниця в цій справі не скаржилась на якість загального реагування національних органів влади на її скарги про домашнє насильство. Вона скаржилась лише на те, що національні суди відмовились видати наказ про виселення її колишнього чоловіка, стверджуючи, що ця відмова піддала її та її неповнолітніх дітей ризику подальшої небезпеки (звірте та порівняйте ситуацію зі справою «*Б. проти Республіки Молдова*» (*B. v. the Republic of Moldova*), № 61382/09, пункти 31 та 62, від 16 липня 2013 року). Таким чином, у цій справі від Суду не вимагали досліджувати якість застосованої законодавчої та адміністративної бази в цілому. Він, головним чином, зосереджуватиме увагу на реагуванні цивільних судів на вимоги заявниці про виселення заявника, хоч і на тлі послідовних скарг про домашнє насильство, існування якого не викликає сумніву.

78. Суд повторює, що проблема домашнього насильства, яке може мати різні форми, – від фізичного нападу до сексуального, економічного, емоційного насильства або словесної образи – виходить за межі обставин конкретної справи. Це загальна проблема, яка в тій чи іншій мірі непокоїть усіх держав-членів та не завжди лежить на поверхні, оскільки часто постає в контексті особистих стосунків або закритих систем (*рішення в справі Володіної*, згадане вище, п. 71). Хоча це явище може найчастіше зачіпати жінок, Суд визнає, що чоловіки також можуть бути жертвами домашнього насильства і, насправді, діти теж часто страждають, прямо чи опосередковано. Відповідно, Суд враховуватиме серйозність згаданої проблеми під час розгляду цієї справи (див. «*Опуз проти Туреччини*» (*Opuz v. Turkey*), № 33401/02, п. 132, ЄСПЛ, 2009 рік)

79. У різних справах, залежно від індивідуальних обставин цих справ, Суд попередньо розглядав проблему домашнього насильства відповідно до статей 2, 3, 8 та 14 Конвенції (див., зокрема, рішення в справі «*Талпіс проти Італії*» (*Talpis v. Italy*), № 41237/14, п. 100, від 2 березня 2017 року). У всіх цих справах Суд встановив, що згідно з Конвенцією, органи державної влади мають позитивне зобов'язання розробити та застосувати належну нормативно-правову базу, що забезпечить ефективний захист від актів домашнього насильства (див., зокрема, рішення в справах «*Беваква та С. проти Болгарії*» (*Bevacqua and S. v. Bulgaria*), № 71127/01, п. 65, від 12 червня 2008 року; «*А. проти Хорватії*» (*A. v. Croatia*), №55164/08, п. 60, від 14 жовтня 2010 року; «*Хайдуова проти Словаччини*» (*Hajduová v. Slovakia*), №2660/03, п. 46, від 30 листопада 2010 року).

80. У зв'язку з цим Суд постановив, зокрема, що там, де особа достовірно стверджує про те, що вона зазнавала неодноразових актів домашнього насильства, якими б незначними поодинокі випадки не

були, національні органи влади повинні оцінити ситуацію у всіх аспектах, включно з ризиком повторення подібних інцидентів (див., *mutatis mutandis*, рішення в справі «Ірина Смірнова проти України», №1870/05, пп. 71 та 89, від 13 жовтня 2016 року). Серед іншого, ця оцінка повинна належним чином брати до уваги особливу вразливість жертв, які часто емоційно, фінансово чи іншим чином залежать від своїх кривдників, а також психологічний вплив можливого повторного знущання, залякування та насильства на їхнє повсякденне життя (див., *mutatis mutandis*, згадане вище рішення в справі «Хайдуова», п. 46, та «Ірина Смірнова», там само). Якщо встановлено, що на конкретну особу націлені систематичні дії, і за ними ймовірно йтимуть подальші випадки насильства, окрім реагування на конкретні випадки, органам влади може бути запропоновано вжити відповідних заходів загального характеру для боротьби з основною проблемою та запобігання жорстокому поводженню в майбутньому (див. рішення у справах «Дордевіч проти Хорватії» (Đorđević v. Croatia) №41526/10, пп. 92–93 та 147–49, ЄСПЛ, 2012 р.; та *Ірини Смірнової*, цитоване вище, там само).

81. Заявниця у цій справі представила достовірні твердження про те, що протягом тривалого періоду часу вона зазнавала фізичного насильства, залякування та погроз з боку О. Л., її колишнього чоловіка, з яким вона досі живе у квартирі. Ці події вплинули на стабільність її фізичного та психологічного стану, і тому вони стосуються сфери приватного життя за змістом статті 8 Конвенції (порівняйте зі згаданим вище рішенням у справі «Хайдуова», п. 49; «Єремія проти Республіки Молдова» (Eremia v. The Republic of Moldova), № 3564/11, п. 73, від 28 травня 2013 року; та «Б. проти Молдови» (B. v. Moldova), цитовано вище, п. 71). Ці події схожим чином вплинули на її право на користування помешканням без насильства, яке також захищене статтею 8 (див., зокрема, рішення в справі «Калуча проти Угорщини» (Kaluczsa v. Hungary), № 57693/10, п. 59, від 24 квітня 2012 року).

82. Суд бере до уваги той факт, що органи влади, які добре знали ситуацію, неодноразово втручалися в окремі інциденти. Він також зазначає, що заявниця, яка вважала, що ці заходи не владнали ситуацію, подала цивільний позов відповідно до статті 116 Житлового кодексу, яка передбачає можливість виселення мешканців соціального житла за систематичні протиправні дії. Беручи до уваги конкретні факти цієї справи, формулювання статті 116 та пояснення Уряду, Суд вважає, що цей цивільний засіб захисту, як такий, міг компенсувати суть скарги заявниці, хоча не факт, що, на відміну від обмежувального припису, він міг бути ефективним у терміновому порядку (зіставте та порівняйте з рішенням у справі *Ірини Смірнової*, згадане вище, пп. 95–99).

83. Суд також зазначає, що Рівненський міський суд, який розглядав скаргу заявниці в першій інстанції, насправді виніс рішення на її користь. Згодом, зазначене вище рішення було скасоване в апеляційному провадженні, головним чином на підставі того, що виселення О. Л. було б непропорційним втручанням у його право на повагу до житла (див. пункт 37 вище). Отже, головним завданням для Суду в цій справі є визначення того, чи досягнуто цим рішенням справедливий баланс між протилежними інтересами, про які йдеться (див., *mutatis mutandis*, рішення в справі «Пфайфер проти Австрії» (Pfeifer v. Austria), №12556/03, п. 38, від 15 листопада 2007 року, та «Б. проти Молдови», згадане вище, п. 73). За таких обставин Суд нагадує, що саме національні суди повинні насамперед вирішувати проблеми тлумачення національного законодавства, і Суд не в змозі зайняти їхнє місце у цьому питанні (див. рішення в справах «Сьодерман проти Швеції» (Söderman v. Sweden) [ВП], №5786/08, п. 102, ЄСПЛ, 2013 р., та «Белшан проти Румунії» (Bălșan v. Romania), №49645/09, п. 67, від 23 травня 2017 року). Утім, поважаючи національні суди у виборі відповідних заходів, Суд зобов'язаний переглянути їхні висновки з погляду Конвенції (див., *mutatis mutandis*, рішення в справі «Валюлієне проти Литви» (Valiulienė v. Lithuania), №33234/07, п. 76, від 26 березня 2013 року).

84. Суд раніше вказував у своїй судовій практиці, що виселення є найбільш крайнім заходом втручання у право людини на повагу до житла, гарантоване статтею 8 Конвенції (див., серед інших документів, рішення в справі «Кривіцька та Кривіцький проти України», №30856/03, п. 41, від 2 грудня 2010 року). Однак він також заявив, що втручання національних органів влади в особисті права, передбачені статтею 8, може бути необхідним для захисту здоров'я та прав інших (див., серед інших документів, *mutatis mutandis*, рішення в справах «Опуз», цитовано вище, п. 144; «Єремія», згадано вище, п. 52; та «Володіна», згадано вище, п. 86). Ба більше, у контексті статті 2 Суд зазначив, що у справах про домашнє насильство права кривдників не можуть переважати права жертв, зокрема, на фізичну та психологічну недоторканість (див., *mutatis mutandis*, рішення в справах «Опуз», цитовано вище, п. 147, та «Талніс», згадано вище, п. 123).

85. Беручи до уваги аргумент Уряду про те, що стаття 116 Житлового кодексу загалом є ефективним засобом захисту скарги заявниці, у цій справі, з погляду Конвенції, національні суди, зіткнувшись із твердженнями заявниці про те, що О. Л. періодично піддавався спалахам люті під час домашніх сварок, були зобов'язані в контексті провадження про виселення, ініційованого відповідно до зазначеного вище положення, оцінити достовірність її заяв та ризик майбутнього насильства у разі, якщо сторони продовжуватимуть жити під одним дахом. З матеріалів, що надійшли до Суду, не впливає, що

Апеляційний суд або Верховний суд провели комплексну оцінку цих елементів.

86. Зокрема, як впливає з ухвали Апеляційного суду, він визнав, що певні порушення дійсно були присутні, і навіть визнав за доцільне «попередити [О. Л.], щоб він змінив своє ставлення...» (див. пункт 39 вище). Однак хоча проти О.Л. було порушено кримінальне та адміністративне провадження у зв'язку з фізичним нападом на заявницю, і хоча поліцейські органи проводили з ним «профілактичні бесіди» та неодноразово виносили йому «попередження», прийнявши клопотання про виселення, суд встановив, що «систематичне порушення правил співжиття [О. Л.] не було продемонстровано» (див. параграф 39 вище; порівн. з рішенням у справі «*Б. проти Молдови*», цитованим вище, п. 74). За цих обставин Суд повторює, що там, де національні органи влади стикаються з достовірними твердженнями про домашнє насильство, вони повинні оцінити ситуацію в цілому, зокрема й ризик майбутнього насильства. Як впливає зі звітів соціальних працівників та поліції, О. Л. неодноразово ухилився від спроб обговорити з ним ситуацію для пошуку відповідного рішення та запобігання ризику подальших спалахів люті (див. пункти 26 і 28 вище). Не видно, що Апеляційний суд взяв це до уваги та спробував проаналізувати потенційний ризик повторного насильства.

87. Він головним чином посилався на той факт, що О. Л. ніколи не отримував офіційного покарання. Не було здійснено аналізу основних причини цього, зокрема випадків, коли органи влади не відреагували на повідомленнями про інциденти (див. пункти 10, 11, 18 та 24 вище) або коли заявниця відкликала свої скарги щодо дій, які могли б становити серйозні правопорушення (див. пункти 18 та 32 вище). На цьому етапі Суд зауважує, що через специфіку домашнього насильства відкликання скарг жертвами є повторюваним явищем (див., зокрема, рішення у справах «*Опуз*», згадано вище, пп. 138–39; «*Володіна*», згадано вище, п. 99; та «*Б. проти Молдови*», цитовано вище, п. 54). Він вважає, що таке відкликання не повинне звільняти національні органи влади від обов'язку оцінювати тяжкість ситуації для пошуку відповідного рішення. Ба більше, автоматичне покладання на той факт, що ймовірні жертви відкликали свою скаргу, без комплексного аналізу ризиків, з якими вони продовжують жити, є несумісним з обов'язком держав враховувати вразливість жертв домашнього насильства, звільнившись від своїх позитивних зобов'язань у цій сфері згідно зі статтями 3 та 8 Конвенції.

88. Далі Суд зазначає, що, як впливає з матеріалів справи, О. Л. та заявниця отримали соціальну квартиру, що є предметом спору, у зв'язку з народженням їхніх доньок. Після розлучення лише заявниця отримала опіку над дітьми. О. Л., зі свого боку, неодноразово ухилився від сплати аліментів на дітей, а шкільні та соціальні працівники

вказували, що він був емоційно відсторонений від їх виховання. Повідомлялося, що діти, які неодноразово ставали свідками його сварок із заявницею, зазнавали серйозних страждань (див. пункти 26 та 29 вище). З ухвали Апеляційного суду не випливає, чи він розглядав вплив цих обставин на правомірність тривалої зацікавленості О. Л. у збереженні соціального помешкання та чи аналізував, як його жорстока поведінка стосовно заявниці впливала на законні інтереси дітей.

89. У свою чергу, Верховний суд відхилив апеляційну скаргу заявниці на рішення Апеляційного суду, схваливши його аналіз.

90. З огляду на ці чинники, детально описані вище, Суд вважає, що, відхиляючи скаргу заявниці про виселення О. Л. відповідно до статті 116 Житлового кодексу, яка, як пояснив Уряд, загалом, є належним законодавчим рішенням для її справи, національні судові органи не здійснювали комплексний аналіз ситуації та ризику майбутнього психологічного й фізичного насильства, з яким стикалися заявниця та її діти. Суд також зазначає, що провадження тривало понад два роки на трьох рівнях юрисдикції, протягом яких заявниця та її діти залишались під загрозою подальшого насильства (порівн. з рішенням у справі *«Беваква та С.»*, згадано вище, п. 76). Таким чином, не було досягнуто справедливого балансу між усіма протилежними особистими інтересами. Відповідь цивільних судів на позов заявниці про виселення її колишнього чоловіка не відповідала позитивному зобов'язанню держави забезпечити ефективний захист заявниці від домашнього насильства.

91. Отже, у цій справі було порушено статтю 8 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНІ ПОРУШЕННЯ СТАТЕЙ 6 ТА 13 КОНВЕНЦІЇ

92. Посилаючись на статті 6 та 13 Конвенції, заявниця також скаржилася на те, що рішення Апеляційного суду та Верховного суду в її справі не дали належної відповіді на її важливий аргумент щодо ймовірності ризику подальшого домашнього насильства стосовно неї та її дітей у разі, якщо їм доведеться продовжувати жити з О. Л., і що, зважаючи на те, як національні суди тлумачили та застосовували національне законодавство в її справі, вона не мала ефективного засобу правового захисту для своїх скарг за статтею 8 Конвенції.

93. Беручи до уваги факти справи, подання сторін та висновки, передбачені статтею 8 Конвенції, Суд вважає, що він розглянув основне правове питання, порушене у цій заяві, і що немає потреби виносити окреме рішення щодо прийнятності та суті вищезазначених скарг (для прикладу, див.: *«Центр правових ресурсів від імені Валентина Кампану проти Румунії»*)(Centre for Legal

Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania) [ВП], № 47848/08, п. 156, ЄСПЛ, 2014 р.).

III. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

94. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або Протоколів до неї, і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

A. Шкода

95. Заявниця вимагала 20 000 євро як відшкодування моральної шкоди. Вона стверджувала, що ця сума допоможе їй придбати окрему квартиру і, нарешті, жити окремо від О. Л.

96. Уряд зазначав, що ця вимога була надмірною та необґрунтованою.

97. Суд вважає, що заявниця, імовірно, відчувала біль та страждання через факти, що дають підставу встановити порушення статті 8 у цій справі. Ухвалюючи рішення на засадах справедливості, Суд присуджує заявниці 4500 євро компенсації за моральну шкоду та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись.

B. Судові й інші витрати

98. Заявниця також вимагала 2000 євро компенсації судового збору та 80 євро на адміністративні витрати, понесені її адвокатом, пані Н. Бухтою, у зв'язку з її представництвом у Суді. Вона просила переказати ці кошти безпосередньо на рахунок її представниці. На підтвердження цієї вимоги заявниця надала копію підписаного між нею та пані Н. Бухтою договору від 1 лютого 2019 року щодо представництва її інтересів у провадженні в Суді. Він передбачав, що після завершення провадження заявниця повинна сплатити пані Бухті 50 євро за кожну годину роботи та додатково суму в розмірі 4% від суми за виконану роботу на адміністративні та поштові витрати; однак загальна сума не повинна перевищувати суми, призначеної Судом щодо судових та інших витрат. Заявниця також надала таблиць обліку робочого часу, заповнений пані Бухтою стосовно виконаної роботи, у якому зазначалося, що пані Бухта працювала над справою сорок годин.

99. Уряд запропонував Суду відхилити вимогу щодо судового збору, оскільки заявниця фактично не понесла зазначених вище витрат. Також він стверджував, що вимоги щодо компенсації адміністративних та поштових витрат не були підтвержені жодними

квитанціями про поштову оплату чи іншими відповідними документами.

100. На підставі усталеної практики Суду (для прикладу, див. рішення в справі «Белоусов проти України», № 4494/07, пп. 115–17, від 7 листопада 2013 року), Суд вважає доцільним призначити заявниці, якій також було надано 850 євро правової допомоги, 1150 євро на оплату витрат за юридичні послуги, які будуть перераховані безпосередньо на рахунок її представниці, як зазначила заявниця.

С. Пеня

101. Суд вважає за належне постановити, що пеня має ґрунтуватися на граничній позичковій ставці Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

НА ЦИХ ПІДСТАВАХ СУД ОДНОСТАЙНО

1. *Оголошує* скаргу за статтею 8 прийнятною;
2. *Постановляє*, що у цій справі було порушення статті 8 Конвенції;
3. *Постановляє*, що немає потреби у розгляді скарги за статтями 6 та 13 Конвенції;
4. *Ухвалює*
  - (а) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявниці наведені нижче суми; ці суми мають бути конвертовані у валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу:
    - (i) 4500 євро (чотири тисячі п'ятсот євро), а також будь-який податок, який може стягуватись з цієї суми, як компенсацію моральної шкоди;
    - (ii) 1150 євро (одна тисяча сто п'ятдесят євро), а також будь-який податок, який може стягуватись із заявниці щодо судового збору, який потрібно переказати безпосередньо на рахунок представниці заявниці, пані Н. Бухти;
  - (б) що після спливу зазначених вище трьох місяців і до моменту виплати на ці суми має нараховуватися пеня, виходячи з розміру дійсної на цей період граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, плюс три відсотки;
5. *Відхиляє* решту вимог заявниці щодо справедливої сатисфакції.

